

МЕТАФІЗИЧНІСТЬ ЗЛА

Стаття присвячена розгляду метафізичних підстав природи зла. Як трансцендентний феномен зло розкриває себе в двох проективних оптиках. З одного боку, йдеться про онтологічні аспекти, що виступають як спотворення модусу спільного буття. З іншого – про умови деформації екзистенціальної природи людини принципами зла. Отже, зло є умова деформації онтологічних підстав спів-буття, що проникає в світ за допомогою людини. Інакше кажучи, метафізична природа зла постає як, по-перше, «відсутність», «порожнеча» (у бутті), і, по-друге, «спотворення», «недосконалість». У зв'язку з цим зло виступає як онтологічно й хронологічно вторинне по відношенню до добра. Воно виникає лише на підставі добра (суцього, істинного) як його спотворення, дефект, симулякр. Порожнеча, нереальність зла відкриває сферу його існування – ілюзію. Цим і пояснюється той факт, що свою «реальність», матеріальність, форму зло отримує тільки за допомогою людини як творіння вільного у своєму виборі, здатного, спотворюючи, підміняючи природу добра, реалізовувати ілюзію. Володіючи статусом знання суцього, реального, що удосконалює і перетворює особистість, добро є живим духовним знанням, що відкривається людині, яка пізнає, у процесі освоєння навколишньої дійсності. У цій перспективі добро виступає в якості універсальної ціннісної системи, основою якої є любов, істина, віра, праця, духовна досконалість тощо, зло ж реалізує себе в запереченні вищих цінностей, спотворенні або використанні Істини, яка відкриває людині суть її призначення. Проведене дослідження показало, що природа зла є егоїстичною, атомічною та такою, що розділяє. Зло – це все те, що суперечить інтересам спільного Цілого – любові, добру, істині, свободі; це те, що індивідуалізує, фрагментує, спотворює, руйнує. Отже, основний принцип зла – «кожен сам за себе, кожен сам собі бог». Тому, як відзначають представники релігійної філософії, зло в людині пов'язано, насамперед, з втратою її цілісності. Людина, що стала на шлях насильства й саморуйнування, зло – це людина помилкова, нещасна, бо вона не відбулася як особистість. Добро ж в людині – це внутрішня цілісність, єдність, підпорядкування душевного і тілесного життя духовному початку.

Ключові слова: добро, зло, духовні знання, симулякр, спотворення, спів-буття.

Більшість філософсько-етичних традицій розглядають проблему добра і зла у зв'язку з гріхопадінням як наслідком нездатності людини їх розрізняти. Про це заявляє М. Бердяєв, говорячи про те, що питання про розрізнення добра і зла передувало більш первинному питанню – про відносини Бога і людини, бо саме рішення щодо добра і зла стало результатом гріхопадіння [Бердяєв, 2005, с. 169]. На думку філософа, вигнання людини з раю і означає, що людина відпала від Бога, а космос випав з людини [Бердяєв, 2005, с. 170]. Основною причиною зла стало незнання, тобто спотворення добра, яке було умовою райської гармонії і цілісності, від єдності з Богом і природою¹¹. Отже, розмірковуючи про метафізичність зла, слід відштовхуватися від того, що складає його природу.

© Бродецька Ю. Ю., 2019.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

¹¹ Цю ж думку підкреслює М. Лоський, який відзначає, що основне зло є зло моральне: «воно базується на порушенні діячем рангу цінностей, саме в себелюбстві, егоїзмі, тобто в більшій любові до себе, ніж до Бога й інших істот, тоді як правильне співвідношення цінностей вимагає більше любові до Бога, ніж до себе, і любові до ближніх, як до себе. Суттєвою рисою помилкового шляху поведінки є відпадання від Бога тією чи іншою мірою, і водночас відокремлення від усіх створених істот <...> розриви, розпади, порушення цілості світу, що виникають внаслідок відокремлення від Бога, призводять до різних видів *похідного зла*. Насамперед, егоїстичне відокремлення веде до збіднення його життя: які б вчинки не здійснював діяч, якщо вони керуються егоїстичним мотивом, хоча б частково, основна мета, саме досконала повнота буття, виявляється не досягнутою, і тому вчинок не доставляє повного задоволення <...> У всій поведінці істоти, що відпала від Бога і егоїстично порушила правильне співвідношення цінностей, виявляються душевні недосконалості й

Так, у роботі «Читання про Боголюдство» В. Соловйов, розмірковуючи про проблему зла, виділяє дві форми феномена: зло природне (фізичне) і зло надприродне (метафізичне). Філософ заявляє, що це «ненормальне ставлення до всього, це виняткове самоствердження або егоїзм, всесильний у практичному житті, хоча в теорії і відкидаємо його, це протиставлення себе всім іншим і практичне заперечення всіх інших – і є корінним *злом* нашої природи, і оскільки воно властиве всьому живому, оскільки будь-яка істота в природі, всякий звір, всяка комаха і всяка білинка в своєму власному бутті відокремлює себе від усього іншого, прагне бути всім для себе, поглинаючи або відштовхуючи інших (звідки й походить зовнішнє, речовиннє буття), то, отже, зло є загальною властивістю всієї природи: вся природа, що є, з одного боку, саме в своєму ідеальному змісті або об'єктивних формах і законах, тільки *відображенням всединої ідеї*, є, з іншого боку, саме в своєму реальному, відокремленому і розрізненому існуванні чимось чужим та ворожим цій ідеї, чимось неналежним або поганим, і до того ж поганим у подвійному сенсі: бо якщо егоїзм, тобто прагнення поставити своє виняткове я на місце всього, або підмінити все собою є зло (етичне зло), то фатальна неможливість насправді здійснити егоїзм, тобто неможливість, залишаючись у своїй винятковості бути дійсно всім, – є корінне *страждання*, до якого всі інші страждання відносяться як окремі випадки до загального закону. <...> Зі сказаного ясно, що зло й страждання мають внутрішнє, суб'єктивне значення, вони існують у нас і для нас, тобто в кожній істоті та для неї. Вони суть *стани* індивідуальної істоти: а саме – зло є напружений стан її волі, що стверджує лише себе та заперечує все інше, а страждання є необхідною реакцією іншого проти такої волі <...> Отже, страждання, що становить одну з характеристичних ознак природного буття, є лише необхідним наслідком етичного зла» [Соловьев, 1994].

Визначаючи витoki зла, філософ зазначає, що «зло, не маючи *фізичного початку*, має *початок метафізичний*; дієвою причиною зла може бути індивідуальна істота не в своєму природному вже обумовленому стані, а в своїй безумовній вічній сутності, якій належить первісна й безпосередня воля цієї істоти. Якщо наш природний світ лежить у злі, як земля прокляття і вигнання, що родить будяки й терня, і є немінучим *наслідком* гріха та падіння, то, вочевидь, початок гріха й падіння лежить не тут, а в тому саду Божому, в якому коренилися не тільки древо життя, але також і древо пізнання добра і зла, – інакше кажучи – *початкове* походження зла може перебувати лише в області вічного доприродного світу» [Соловьев, 1994].

На думку І. Ільїна, зло – це не абстрактне поняття, не суто логічна можливість і не результат суб'єктивної оцінки. Це, насамперед, те, що живе в нашій душі – нестримне тяжіння до розбещеності, до розгулу поганих пристрастей, що веде до духовного розпаду особистості, розпаду духовного її «кістяка». Прикладами внутрішнього зла можуть слугувати агресія в будь-яких її формах, ненависть, жорстокість, норовливість, егоїзм, всяка огида щодо Божественного. Справжнє місцезнаходження зла (як і добра) – душевно-духовний світ людини [Ільїн, 1993, с. 327]. Філософ зазначає, що зло серед людей з'явилося тоді, коли перші люди, замість діяльності за образом і подобою Бога, відокремили себе від Бога і захотіли самі стати богами. А це призвело також і до їх відокремлення від природи, один від одного та розділення всередині кожної людини. Образ Бога був розбитий на всіх рівнях (морально, інтелектуально, психологічно, соціологічно). І велика частина людських страждань сталася й походить від цього відділення людини від Бога, оскільки ці страждання є природними та справедливими наслідками порушення Його волі. І якщо зло – це протидуховна ворожнеча, то добро, стверджує І. Ільїн, це одухотворена любов. Добро за своєю природою релігійне, оскільки воно полягає в духовно зрячій і цілісній відданості Божественному.

Зі свого боку А. Карсавін у роботі «Про добро і зло» визначає зло як ніщо, як недолік добра. Дослідник розрізняє абсолютне онтологічне зло і моральне зло. Як такого зла немає, воно *не є* в самому точному й абсолютному значенні цього слова. Тому й конкретне зло, яке може спонукати нас у житті, якщо воно існує, може бути тільки недостатнім добром, що виявляє свою недостатність через протиставлення його повноті добра [Карсавин, 1994, с. 260].

відповідні їм душевні страждання, також тілесні недосконалості та тілесні страждання» [Лосский, 1991, с. 63].

Тож розмірковуючи про природу зла, більшість дослідників констатують загальні метафізичні принципи феномена, як-от: по-перше, «відсутність», «порожнеча» (у бутті), і, по-друге, «спотворення», «недосконалість»¹². А це зі свого боку означає, що *зло онтологічно й хронологічно є вторинним по відношенню до добра*. Тобто воно виникає лише на підставі добра (суцього, істинного) як його спотворення, дефект, симулякр. Йдеться про те, що, наприклад, хвороба як дисфункція організму сама собою існувати не може, а лише як розлад нормального стану організму. Так і зло, як спотворення істинного в людині, не може претендувати на роль першопричини (старогрецьке *arche*), оскільки є лише порушенням, спотворенням її природи, тобто її метафізичного добра.

Інакше кажучи, зло виникає як відсутність добра – знання Істини, як його спотворення – брехня. Воно не може бути протилежністю добру (як рівне йому в своїх можливостях), воно є нічим. Існує тільки світло, а темрява – це відсутність світла. У зв'язку з цим Діонісій Ареопагіт зазначає, що «зло не має іпостасі і <...> його немає в природі, але <...> воно виникає в результаті відсутності добра, не існуючи навіть як логічно мислиме. Також і демонський рід являє зло не тим, чим він є за своєю природою, а тим, чим він не є. І лише через позбавлення, видалення та відпадання від належних їм благ вони (тобто біси) називаються злими. І вони суть злі тією мірою, якою не існують» [Діонісій Ареопагіт, 1995, с. 157].

Інакше кажучи, добро може існувати без зла, але зло не може існувати поза добром. Так, на думку Августина, який досліджував генезис і природу зла, будь-яка форма прояву зла – фізичного, етичного, індивідуального або суспільного, ненавмисного або спланованого – стає черговим відкриттям і формою фактичної «відсутності добра», його «існуванням» або «знищенням» (*nomenque hoc non sit nisi privatio*

¹² Ідея про те, що зло є ніщо, активно досліджується в рамках релігійної філософії. Так, С. Булгаков зазначає, що до гріхопадіння ніщо перебувало як темна, німа основа світобудови з тим, щоб прорватися у світ хаотичною силою. Є тільки благо, і все, що не є благом, взагалі не є. Зло – це «неналежна актуалізація того ніщо, з якого створений світ» [Булгаков, 1994, с. 26]. Концепція зла С. Булгакова пов'язана з його софіологією (вченням про Премудрість Божу), філософський сенс якої полягає в тому, що, стверджуючи ідею цінності й осмисленості земного буття, світової історії та людського життя, вона попереджає людей про небезпеку максимального заперечення зла й видимої недосконалості матеріального (створеного) світу. Софіологія вселяє людям «дар безпосереднього переживання невиліковної краси й розумом недоведеної цінності, таємничо закладеної в речах світу, всупереч їхній видимій бідності, ефемерності, дисгармонії» [Булгаков, 1994, с. 263]. Зло є темною, німою основою світу, а можливість зла й гріха є «метафізичним розкраданням». Зло не може розумітися як другий початок буття. Так само очевидним є те, що зло не може бути створене люблячим Творцем. Зло може мислитися лише «іпоушенням» або «прибулим» у світобудову як її приватна самовизначеність [Булгаков, 1994, с. 226]. Свобода людей дозволила актуалізувати зло, наповнила його силою. І зло, раз виникнувши, стає різноманітним і багатоліким.

М. Лосський стверджує, що на відміну від Абсолютного Добра зло не є первинним і самостійним. По-перше, воно існує тільки в тварному світі і навіть не в першозданній його суті, а спочатку як вільний акт волі субстанціонального діяча, і є похідним як наслідок цього акту. По-друге, злі акти волі відбуваються під виглядом добра [Лосський, 1995, с. 346]. Філософ будує теорію зла на ідеї світу як органічного цілого й сукупності субстанціональних діячів, кожен з яких має свою міру цінності. Досконалість діячів, що живуть соборно, з Богом, утворює область буття, Царство Боже або царство Абсолютного Добра. Бог не має ніякого відношення до існуючого зла, за зло відповідальна лише людина, наділена свободою волі. Позаяк дійсність добра не вимагає дійсності зла, то воно є справою створених істот і виникло фактично в світі, у якому винні тільки вони, у якому зовсім не бере участь Бог: вступ тварі на шлях зла є саме її відпаданням від Бога, проступання дорогою свого, відокремленою від шляхів Божих [Лосський, 1995, с. 211].

Основний недолік, основне моральне зло притаманне людям, на думку філософа, полягає в себелюбстві, егоїзмі. Це є причиною того, що царство кесаря, наше буття, містить у собі всі види зла, включаючи жорстокість і ненависть. Входування людини в Царство Боже, що становить її вищу моральну й релігійну мету, можливе при виконанні заповіді: «любви Бога більше, ніж себе. Люби ближнього, як себе, досягай абсолютної повноти життя для себе та інших істот» [Лосський, 1991, с. 62]. Зло походить від того, що люди порушують цю заповідь.

boni) [Kowalczyk, 1980; Tomasz z Akwinu, 1962–1986]¹³. *Небуття зла, його відсутність, нереальність є його несамостійністю по відношенню до буття, яке знищує, руйнує і таврує відсутністю, але завдяки якому взагалі «виникає» і може існувати* [Wojtysiak, 2007]. Саме в цьому плані зло виступає симулякром, онтологічним «паразитом», що спотворює метафізичне буття добра. Так, наприклад, у питанні про людські пороки – гординю, егоїзм, зарозумілість, марнославство тощо, які блокують повноцінний гармонійний розвиток людини, негативно впливають на характер її соціальної комунікації і відносин, більшість християнських філософів відзначають, що в цьому разі йдеться про перекручені людські чесноти. О. Осіпов у статті «Розуміння зла» зазначає, що яку б ми не брали пристрасть, вона виявляється спотворенням чогось доброго, якоїсь властивості людського, первозданного, «доброго зело», що набуває карикатурного вигляду [Осіпов, 2019].

*Порожнеча, нереальність зла відкриває сферу його існування – ілюзію*¹⁴. Цим і пояснюється той факт, що свою «реальність», матеріальність, форму зло отримує лише за допомогою людини як творіння вільного у своєму виборі, здатного, спотворюючи, підмінюючи природу добра, реалізувати ілюзію. Саме в цьому контексті, на думку М. Бердяєва, людина є відповідальною за наявне зло. Визнання добуттєвої (дотварної) свободи ставить перед людиною творчу задачу продовження миротворення, і саме зло робить шляхом, важким досвідом (а не онтологічним початком), що переходить у вічність (пекло). Бердяєв стверджує, що «свобода закладена в темній безодні, у ніщо, але без свободи немає сенсу. Свобода породжує зло, як і добро. Тому зло не заперечує існування сенсу, а підтверджує його. Свобода не є створеною, тому що вона не є природою, свобода переує світу, вона вкорінюється в початковому ніщо. Бог всесильний над буттям, але не над ніщо, не над свободою, і тому існує зло» [Бердяєв, 2005, с. 112]. Бог діє в порядку свободи, а не в порядку об'єктивної необхідності. Він діє духовно, а не магічно [Бердяєв, 1994]. Бердяєв співвідносить зло з владою, яка зводить людей з розуму, являючи собою нескінченне прагнення. Саме тому, вважає філософ, деякі римські імператори виявляли безумство жорстокості, і навіть існували режими, які являли собою кристалізацію садистської жорстокості. Отже, саме людина, а конкретно – її свобода, є причиною існування зла на Землі, саме людина є відповідальною за розрив духовного зв'язку з Богом і створення світу ілюзій¹⁵.

¹³ Посилаючись на метафізичний аналіз робіт Аристотеля й Плотіна, Августин і Аквінат розробляють привативну концепцію зла. Філософи розглядають зло «привативно» (лат. *privatio* – *відсутність*), тобто як відсутність добра, відсутність буттєвої форми й внутрішньої досконалості, характерну лише для безформної, несубстанціальної та неорганізованої матерії [Augustinus, 1955; Крапієс, 1995]. На їхню думку, кожне наявне буття є добрим, однак кожне буття (за винятком досконалого Бога) має якісь свої недоліки. Бог, як остаточна причина всього, не несе відповідальності за наявне в світі зло, оскільки Він не створив зла. Адже не можна, керуючись правилами логіки й раціональністю, створити те, чого просто немає – небуття і порожнечу, тобто відсутність чого-небудь [Stróżewski, 1981; Wojtysiak, 2007]. Тож метафізичного зла, по суті, немає.

¹⁴ У езотеричній літературі популярні міркування про те, що джерелом зла є пастка подвійності, у яку потрапляє ілюзорна свідомість. Знищення подвійності, отже, буде в цьому разі рівнозначним знищенню зла.

¹⁵ Для І. Ільїна, як і для М. Бердяєва, ідея зла не застосовується до фізичної природи. Він визнає, що природні лиха можуть розв'язати зло в людських душах, але вони можуть викликати й зворотний процес: духовне очищення, зміцнення в добрі. Тому світ природи сам собою не є ні добром, ні злом. Сфера дії добра і зла – це внутрішній світ людини, оскільки зло починається там, де починається людина, до того ж не людське тіло у всіх його станах і проявах як таких, але людський душевно-духовний світ – ось справжнє місцезнаходження добра і зла [Ільїн, 1993, с. 13]. Звідси випливає, що ніяка зовнішня дія людини, що береться окремо від душевно-духовного стану, не може бути ні доброю, ні злою. Будь-який зовнішній вчинок може бути тільки проявом, виявленням внутрішнього добра або зла. Добро і зло визначаються філософом через категорії любові та натхнення. Отже, добро є «одухотворена любов», духовність, досконалість, а зло – «протидуховна ворожнеча» [див.: Ільїн, 1993]. Зло відповідно є антиподом добра, воно полягає в неприйнятті Божественного. І. Ільїн підкреслює, що зло не абстрактне, воно завжди конкретне, воно реально присутнє в житті людей. Реальне зло філософ розуміє як зло людську волю, яка виявляється у вчинках. Шкідливі й небезпечні для людини *всі* прояви зла: чи-то фізичне насильство, чи-то якісне спотворення й розкладання духовності людини. Навіть ще не проявлене

Саме етимологічне значення слова «ілюзія» запозичене з латинської мови, де *illusio* означає «насмійка, обман». У Словнику С. Ожегова знаходимо два значення цього слова: по-перше, ілюзія – це обман почуттів, тобто те, що здається, по-друге, ілюзія – це щось нездійсненне. Інакше кажучи, ілюзія це завжди щось неіснуюче, тобто самообман, небезпека якого полягає в тому, що міраж, бажане не усвідомлюється людиною як брехня, а навпаки – трансформується свідомістю у своєрідний механізм відходу від реальності. Така деструктивна практика «самозбереження» розриває зв'язок людини з реальністю, спотворює об'єктивну картину буття, фрагментує її у свідомості особистості та перетворює на уламок, тобто на один з «пазлів» суб'єктивної «реальності», що сприймається як реальний всесвіт. Так за допомогою людини, або радше – ілюзійної роботи її мозку, зло проникає в буття, суб'єктивуючи, тобто спотворюючи (у нашій свідомості), універсальні етичні принципи його розвитку.

Отже, зло є персоналістичним. Воно власне й стає реальним лише «за допомогою» людини, її вибору, волі. Як зазначає польський томіст М. Кромпц, зло має лише тільки таку природу, яку йому визначає буття-суб'єкт, на якому воно «паразитиє», і в якому це зло дійсно проявляється [Levi-Strauss, 1987, с. 134]. Йдеться про те, що добро передбачає знання того, що є благо для людини, її духовної природи. Той факт, що зло проявляється в людині й поза нею, свідчить про те, що перебуваючи в стані гріха, спотворення, ми, по суті, не знаємо що є добро. Добро вимагає свого відкриття, пізнання, розвитку в людині, а це постійна робота над собою, вдосконалення себе, долання. І в цьому процесі бере участь весь навколишній світ людини: її сім'я, культурне середовище, а також, безумовно, сама допитлива особистість. Отже, відсутність знання дає «багатий ґрунт» для міражів – виникає «відносне» (а не абсолютне) знання добра. Так, наприклад, відомий біблійний сюжет з оманюю змієм Єви ілюструє ситуацію, коли незнання веде до прийняття брехні й народження зла – ослуху й падіння людини. «З усіх же польових звірів, що їх сотворив Господь Бог, найхитріший був змії. Він і сказав до жінки: “Чи справді Господь Бог велів вам не їсти ні з якого дерева, що в саді?” Жінка відповіла змієві: “Нам дозволено їсти плоди з дерев, що в саді. Тільки плід з дерева, що посеред саду, Бог наказав нам: “Не їжте його, ані не доторкайтесь, а то помрете.”” І сказав змії до жінки: “Ні, напевно не помрете! Бо знає Бог, що коли скуштуєте його, то відкриються у вас очі, і ви станете, як Бог, що знає добро й зло”. Тож побачила жінка, що дерево було добре для поживи й гарне для очей і приманувало, щоб усе знати; і взяла з нього плід та й скуштувала й дала чоловікові, що був з нею, і він теж скуштував» (Бут. 3:1-6).

Ця відсутність знань, порожнеча в розумінні різниці між «добрим» і «злом» є тим, що відкриває «люфт» для проникнення та існування зла в просторі людського буття. Як зазначає в зв'язку з цим Митрополит Мінський і Слуцький Філарет, «зло обманное. І сила його така, що воно перетворює наше добро – на себе, тобто на зло. <...> Про це знає, хоча й меншою мірою, кожен християнин, який прагне творити добрі справи, але коли йому вдається зробити щось добре, він часто піддається спокусі самомилування й гордині. Інший образ добра і зла дає апостол та євангеліст Іван Богослов – образ світла і темряви. *Бог є світло, і немає в Нім жодної темряви* (Ін. 1:5). Світло – це абсолютний позитив, “плюс”, а тьма – відсутність світла, тінь, щось зовнішнє по відношенню до світла (як у вислові “тьма непроглядна”), “мінус”. Світло – це випромінювання благодаті Божої. А тьма – це відсутність світла. Зло зазвичай ховається від світла, воно – у тіні. Це не означає, що воно не активне. Зло обманює і спокушає нас зсередини, і особливо тоді, коли ми докладаємо зусиль, щоб творити добро» [Філарет, 2005, с. 19].

Якщо говорити про добро і зло з аксіологічних позицій, то добро виступає як універсальна ціннісна система, основою якої є любов, істина, віра, праця, духовна досконалість тощо, зло ж реалізує себе в спотворенні або запереченні вищих цінностей. Так, на думку В. Соловйова, у широкому сенсі термін «зло» відноситься до всього, що отримує від нас негативну оцінку, або осуджується нами з якогось одного боку; у цьому сенсі і брехня, і потворність підходять під поняття зла [див.: Соловьев, 1994]. У більш вузькому значенні зло позначає страждання живих істот і порушення ними етичного порядку. Своєрідна варіація зла

зло, що існує в потенції як зла воля окремої людини, може мимоволі заразити душу іншого, у такий спосіб здійснивши розбещення душі.

представлена, зокрема, у Г. Ляйбніца, який говорить про те, що зло можна розуміти метафізично, фізично та етично. Метафізичне зло полягає в простій недосконалості, фізичне зло – у стражданні, а етичне – у гріху [див.: Лейбниц, 1989].

Отже, незважаючи на складність розуміння зла, очевидно, що його природа є егоїстичною, атомічною та такою, що розділяє. Зло це все те, що суперечить інтересам спільного Цілого – любові, добру, істині, свободі; це те, що індивідуалізує, фрагментує, спотворює, руйнує. Отже, основний принцип зла – *кожен сам за себе, кожен сам собі бог*. Тому, як відзначають представники релігійної філософії, зло в людині пов'язано, насамперед, з втратою її цілісності. Людина, що стала на шлях насильства й саморуйнування, зла – це людина помилкова, нещасна, бо вона не відбулася як особистість. Добро ж в людині – це внутрішня цілісність, єдність, підпорядкування душевного і тілесного життя духовному початку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бердяев Н. Диалектика божественного и человеческого. М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2005. 623 с.
- Бердяев Н. Философия свободного духа [Электронный ресурс]. М.: Республика, 1994. URL: <http://www.vchi.net/berdyayev/fsduha/00.html>.
- Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [Електронний ресурс] / пер. з давньоєвр. і грец. І. Огієнко. К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. 1376 с. URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio>.
- Булгаков С. Свет невечерний: созерцания и умозрения. М.: Республика, 1994. 415 с.
- Дионисий Ареопагит. О божественных именах. О мистическом богословии / пер. с греч. Г. М. Прохоров. СПб.: Глаголь, 1995. 378 с.
- Ильин И. О сопротивлении злу силою. *Ильин И. Путь к очевидности*. М.: Республика, 1993. С. 6–134.
- Карсавин Л. О добре и зле. *Карсавин Л. Малые сочинения*. СПб.: Алетейя, 1994. С. 250–284.
- Лейбниц Г. В. Опыт теодицеи о благости Божией, свободе человека и начале зла. *Лейбниц Г. В. Сочинения: в 4-х т.; т. 4*. М.: Мысль, 1989. С. 49–554.
- Лосский Н. Условие абсолютного добра: основы этики. М.: Политиздат, 1991. 368 с.
- Лосский Н. Чувственная, интеллектуальная и мистическая интуиция. М.: Республика, 1995. 400 с.
- Моисеенко М. Философия культуры И. А. Ильина. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия*. 2003. № 1. С. 76–82.
- Осипов А. Понимание зла [Электронный ресурс]. 2019. URL: <https://azbyka.ru/ponimanie-zla>.
- Соловьев В. Чтения о Богочеловечестве [Электронный ресурс]. СПб.: Художественная литература, 1994. URL: <http://www.vchi.net/soloviev/chteniya/index.html>.
- Филарет (Вахромеев), Митрополит Минский и Слуцкий. Проблема зла в православном богословии. *Материалы международной конференции «Проблема зла и теодицеи» от 6–9 июня 2005 года* / под общ. ред. В. К. Шохина. М., 2006. С. 16–21.
- Augustinus. De civitate Dei / Ed. by B. Dombard, A. Kalb. Turnholti: Typographi Brepols, 1955. 889 p.
- Крапиец М. *Metafizyka*. Lublin: RW-KUL, 1995. 528 p.
- Kowalczyk S. *Podstawy światopoglądu chrześcijańskiego*. Warszawa: ODISS, 1980. 463 p.
- Tomasz z Akwinu. *Suma Teologiczna*. Londyn: Veritas, 1962–1986.
- Lévi-Strauss Cl. *Introduction to the Work of Marcel Mauss*. London: Routledge and Kegan Paul, 1987. 482 p.
- Stróżewski W. *Istnienie i wartość*. Kraków: Znak, 1981. 358 p.
- Wojtysiak J. *Filozofia i życie*. Kraków: Znak, 2007. 449 p.

Бродецька Юлія Юріївна

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010
E-mail: yuliaybrod@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9186-0767>

Стаття надійшла до редакції: 26.09.2019

Схвалено до друку: 04.11.2019

МЕТАФИЗИЧНОСТЬ ЗЛА

Бродецкая Юлия Юрьевна

доктор философских наук, доцент кафедры философии
Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара
просп. Гагарина, 72, Днепр, 49010
E-mail: yuliaybrod@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9186-0767>

Статья посвящена рассмотрению метафизических оснований природы зла. В качестве трансцендентного феномена зло раскрывает себя в двух проективных оптиках. С одной стороны, речь идет об онтологических аспектах, которые выступают в качестве искажения модуса совместного бытия. С другой – об условиях деформации экзистенциальной природы человека принципами зла. Таким образом, зло представляет собой условие деформации онтологических оснований со-бытия, проникающее в мир посредством человека. Иными словами, метафизическая природа зла предстает в качестве, во-первых, «отсутствия», «пустоты» (в бытии), и, во-вторых, «искажения», «несовершенства». В связи с этим зло выступает как онтологически и хронологически вторичное по отношению к добру. Оно возникает лишь на основании добра (сущего, истинного) как его искажение, дефект, симулякр. Пустота, нереальность зла открывает сферу его существования – иллюзию. Этим и объясняется тот факт, что свою «реальность», материальность, форму зло получает только с помощью человека как творения свободного в своем выборе, способного, искажая, подменяя природу добра, реализовать иллюзию. Обладая статусом знания сущего, реального, совершенствующего и преобразующего личность, добро представляет собой живое духовное знание, открывающееся познающему человеку в процессе освоения окружающей реальности, наполняющее его содержанием, уникальностью. В этой перспективе добро выступает в качестве универсальной ценностной системы, основой которой является любовь, истина, вера, труд, духовное совершенство и т.п., зло же реализует себя в отрицании высших ценностей, искажении или использовании Истины, открывающей человеку суть его предназначения.

Ключевые слова: добро, зло, духовные знания, симулякр, искажение, со-бытие.

Статья поступила в редакцию: 26.09.2019

Утверждена к печати: 04.11.2019

METAPHYSICITY OF EVIL

Brodetska Yuliia Yu.

D.Sc. in Philosophy, Associate Professor, Department of Philosophy
Oles Honchar Dnipro National University
72, Gagarin Avenue, 49010, Dnipro, Ukraine
E-mail: yuliaybrod@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9186-0767>

ABSTRACT

In this article, the author explores the metaphysical foundations of evil. Research shows that as a transcendental phenomenon, evil reveals itself in two “optics”. On the one hand, evil means certain ontological aspects, which are distortions of the mode of co-existence. On the other hand, evil is a deformation of the existential nature of man. Thus, evil is a condition for the deformation of the ontological foundations of being, penetrating the world through human. In other words, the metaphysical nature of evil appears as, firstly, “absence”, “void” (in being), and, secondly, “distortion”, “imperfection”. In this regard, evil appears

as ontologically and chronologically secondary to good. It exists only on the basis of good as its distortion, defect, simulacrum. The emptiness, unreality of evil opens the sphere of its existence, that is, an illusion. This explains the fact that evil receives its “reality”, materiality and form only with the help of a person who is free in his choice and able to distort the nature of good and realize illusion. Good is knowledge, it can transform a person, it is a living spiritual knowledge that opens itself to a knowing person in the process of mastering the surrounding reality, it fills him/her with content and uniqueness. In this perspective, good is a universal value system, the basis of which is love, truth, faith, labor, spiritual perfection, etc. In contrast, evil realizes itself in the denial of higher values, distortion or inappropriate use of the Truth of human existence. The study shows that the nature of evil is selfish, atomic and separating. Evil is all that contradicts the interests of the whole, that is, love, good, truth, freedom. It is all that individualizes, fragmentes, distorts, destroys the Truth of the whole. Thus, the basic principle of evil is “It’s every man for himself, everyone is his own god”. Therefore, as noted by religious philosophers, evil in human is associated primarily with the loss of his/her integrity. A person who has embarked on the path of violence and self-destruction is evil. This person is mistaken and unhappy, because he has not formed as a person. Goodness in human is internal integrity, unity, submission of his/her mind and bodily life to a higher spiritual principles.

Keywords: good, evil, spiritual knowledge, simulacrum, distortion, co-being.

REFERENCES

- Berdyayev, N. (1931). *About the Appointment of the Person*. Paris: Modern Notes. (In Russian).
- Berdyayev, N. (1994). *The Philosophy of Free Spirit*. Moscow: Republic. (In Russian).
- The Bible or the Books of Scripture Old and New Testament*. (2002). (I. Ogienko, Trans.). Kyiv: Ukrainian Bible Society. Retrieved from <https://bibleonline.ru/bible/ubio>. (In Ukrainian).
- Bulgakov, S. (1994). *Non-evening Light. Contemplation and Peculation*. Moscow: Republic. (In Russian).
- Dionysius the Areopagite. (2006). *Corpus of Works*. (G. Prokhorov, Trans.). Saint Petersburg: Oleg Abyshko Publishing House. (In Russian).
- Ilyin, I. (1993). On Resisting Evil by Force. In I. Ilyin, *Path to the Evidence* (pp. 6–134). Moscow: Republic. (In Russian).
- Karsavin, L. (1994). About Good and Evil. In L. Karsavin, *Small Works* (pp. 250–284). Saint Petersburg: Aletheia. (In Russian).
- Lossky, N. (1991) *Conditions of Absolute Good: The fundamentals of ethics; Character of the Russian people*. Moscow. (In Russian)
- Lossky, N. (1995). *Sensual, Intellectual and Mystical Intuition*. Moscow: Republic. (In Russian).
- Leibniz, G.W. (1989). Theodicy: Essays on the Goodness of God the Freedom of Man. In G.W. Leibniz, *Collected Works in 4 Volumes* (Vol. 4, pp. 49–554). Moscow: Mysl. (In Russian).
- Filaret (Vakhromieiev), Metropolitan of Minsk and Slutsk. (2006). Problem of Evil in Orthodox Theology. In V. K. Shokhin (Ed.), *The Problem of Evil and Theodicy: (Moscow, June 6–9, 2005). Intern. Conference Proceedings* (pp. 16–21). (In Russian).
- Moiseenko, M. (2003). Philosophy of Culture by Ivan Ilyin. *Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: "Philosophy"*, 1, 76–82. (In Russian).
- Osipov, O. (2019). *Understanding of Evil*. Retrieved from <https://azbyka.ru/ponimanie-zla>. (In Russian).
- Solovyov, V. (1994). *Reading about God-manhood*. Saint Petersburg: Belles-lettres. (In Russian).
- Augustinus. (1955). *De Civitate Dei*. (B. Dombard & A. Kalb, Eds.). Turnholti: Typographi Brepols. (In Latin).
- Krąpiec, M. (1995). *Metafizyka*. Lublin: RW-KUL. (In Polish).
- Kowalczyk, S. (1980). *Podstamy Światopoglądu Chrześcijańskiego*. Warszawa: ODISS. (In Polish).
- Tomasz z Akwinu. (1962–1986). *Suma Teologiczna*. Londyn: Veritas. (In Polish).
- Lévi-Strauss, Cl. (1987). *Introduction to the Work of Marcel Mauss*. (F. Baker, Trans.). London: Routledge and Kegan Paul. (Original work published 1950).
- Stróżewski, W. (1981). *Istnienie i Wartość*. Kraków: Znak. (In Polish).
- Wojtyśiak, J. (2007). *Filozofia i Życie*. Kraków: Znak. (In Polish).